

Tragisch met een knipoog Regisseur Jos Nijhof van Toneelgroep Al Dente over Naar Amerika!

Hoezo de bewerking van een boek van Annie Proulx?

Ik ben een enorme fan van haar werk. Dat begon met *The Shipping News* (*Scheepsberichten* in het Nederlands) en het is nooit meer gestopt. De manier waarop Proulx het kleine menselijke drama weergeeft, de spanning doseert, de karakters ontleedt, dat is zò fascinerend. *The Accordion Crimes* is een boek dat zich niet meteen gewonnen geeft, maar het heeft een ongekende rijkdom aan beelden, avonturen, personages. Eerst probeerde ik een montage te maken op basis van de vele *short stories* die Proulx door de jaren heen heeft geschreven, later leek het me veel beter me puur te baseren op *The Accordion Crimes*. Dat gaf de mogelijkheid om echt een thematische voorstelling te maken. Een voorstelling waarin de immigratie en de vermenging van culturen centraal staat. En, sterker nog: de gedwongen aanpassing aan de cultuur van het gastland.

Speelt daarbij ook de actualiteit een rol? De multiculturele samenleving anno nu?

Natuurlijk! Die link met de actualiteit is altijd iets om na te streven, vind ik. Als je kijkt naar wat we met Al Dente in het verleden gespeeld

hebben, dan zie je die behoefte met regelmaat terug. Eerder al, in *Asiel* (2007), hebben we een visie weergegeven op de omgang met vreemdelingen. En ook *Dwaallicht* (2010) ging daar in feite over. *Faëton* (2009) bevatte dan weer duidelijk een link naar de klimaatcrisis. En zo is er meer. Het zijn grote verhalen die nooit hun betekenis verliezen en die altijd weer verteld moeten worden. Al vinden we het natuurlijk ook heerlijk om af en toe een verkleedkistklucht als *De Blegeurmaker* (2011) te spelen. Trouwens, over actueel gesproken, niet voor niets spelen we *Naar Amerika!* in de periode waarin de presidentsverkiezingen in Amerika hun kookpunt bereiken. Maar dat mag je ook best een marketingtruc noemen...

Het boek telt meer dan 500 bladzijden: hoe heb je daar een voorstelling van gemaakt?

Tja, dat was een uitdaging. Dat begint natuurlijk met het herlezen van het boek, met een gele markeerstift in de hand. Een verkenning naar alles wat er te visualiseren en te dramatiseren valt. Dialogen, aanschouwelijke momenten, interessante verbanden. En daarna volgt de schrijftafel, met in het achterhoofd de spelersgroep, in dit geval drie mannen en drie vrouwen, alle zes bekende Al Dente-acteurs. Ik wilde de acht bevolkingsgroepen die bij Proulx voorkomen ook in de voorstelling de revue laten passeren, al was het maar in een kort intermezzo. Verder wilde ik dat thema van de culturele vermenging natuurlijk vasthouden, maar toch ook weer niet zo dwingend dat er nooit een zijsprong gedaan kon worden. Uiteindelijk leverde dat knip- en plakwerk een ruwe versie op waarin ik vervolgens weer ben gaan schuiven om een bepaald ritme, een bepaalde dynamiek in de voorstelling te krijgen. Maar het boek heb ik in die fase heel bewust niet meer ingekeken. Ik ben als het ware creatief geworden met het door mijzelf geselecteerde materiaal.

Begrijp ik het goed dat de spelers dus telkens andere personages spelen?

Helemaal. Om een voorbeeld te geven: een Siciliaanse jonge vrouw met een raadselachtige spierziekte wordt een Pools omaatje, daarna een Mexicaans kind, een handlangster van een dubieuze gebedsgenezers, een chauvinistische Texaanse schooljuf en zo nog

een tijdje voort. Tussendoor treden alle spelers ook op als verteller om bijvoorbeeld een bepaalde spelscène vanaf de zijlijn te becoming commentariëren. Vooral in *Topor* (2005) en *Circus Mrozek* (2008) hebben we ervaring opgedaan met die vorm. Noem het potpourri, mozaïek, confetti. De kunst is om bij alle verspringingen van de ene scène naar de andere de toeschouwers bij les te houden. We willen dat iedereen in een *flow* raakt, meedeint in het ritme van het spel als het ware. En dat gaat lukken. Al Dente durft te vertrouwen op de verbeelding, waarvan je de enorme kracht nooit moet onderschatten.

Wat kunnen we verwachten? Tragedie of komedie?

Van allebei een beetje. Bij alle ernst willen we de relativering bewaren. In de eerste plaats door de toeschouwers te laten delen in het spel dat we spelen. Ik ben bepaald niet de regisseur van de ultieme inleving, dat zal na bijna twintig jaar Al Dente wel bekend zijn. De spelers moeten hun personages naar zich toetrekken, maar altijd op een bepaalde afstand houden. Er moet speling zitten tussen acteur en personage, dat maakt theater spannend en bovendien: dat creëert lucht. Zeker wanneer de acteurs iedere keer weer een ander personage spelen! En verder, bij Annie Proulx zijn de situaties soms verschrikkelijk pijnlijk, maar vaak ook komisch, vooral wanneer haar verhaalfiguren de ellende bewust lijken op te zoeken. Amerika is ook het land van de malafide televisiedominees, de kwakzalvers, de gebedsgenezers, de glitter en de glamour. En in die context hebben de zwakken van geest het zwaar. De wereld wil nu eenmaal bedrogen worden. In de verhalen van Proulx stikt het van de sukkel en de losers. Maar wel sukkel en losers van wie je op een bepaalde manier gaat houden. Noem het tragisch, maar dan wel met een knipoog dus.

En die accordeon uit de titel van het boek, zit die er ook in?

Een groene knopaccordeon is de verbindende schakel in het boek. *Accordeonmisdaden* begint in 1890 bij een groep Siciliaanse immigranten die naar New Orleans trekken en eindigt honderd jaar later bij een groep Noren

in Minnesota. Je maakt een denkbeeldige reis door de Verenigde Staten, net als de groene knopaccordeon die door de Siciliaanse accordeonbouwer wordt meegenomen, en die uiteindelijk als oud vuil ergens op een *highway* in Mississippi belandt. In het boek is de accordeon een typisch literair motief, iets waar je in het theater per definitie anders mee om moet gaan. Hoe precies, dat laat ik nog even in het midden. Overigens: aan muziek, en dan niet alleen accordeonmuziek, geen gebrek in de voorstelling. Muziek moet niet zozeer illustreren, vind ik, want dat kan goedkoop uitpakken, maar vooral becoming commentariëren, een soort dialoog aangaan met het spel. Ik ben aardig thuis in het genre van de americana, reken maar dat je dat terug gaat horen in *Naar Amerika!*

Wanneer ben je tevreden over de voorstelling?

Als de spelers doen waar ze goed in zijn: het publiek betoveren en voor de rest, met hun spel, al het andere als het ware onzichtbaar maken: decor, kostumering, licht, muziek, en jazeker, ook de regie. Al die elementen moeten op hun beurt niks anders doen dan het spel faciliteren. Als iemand na afloop naar me toe komt om te zeggen, dat hij of zij onder de indruk was van de voorstelling zonder daarbij één specifiek element te noemen, dan doet me dat het meest. Want dat betekent dat alles op z'n plek is gevallen, dat ik de spelers en de spelers elkaar hebben weten te inspireren, en dat ook de andere medewerkers het beste uit zichzelf en uit de anderen hebben gehaald. Teverden ben ik, als het publiek onze gezamenlijke inspanning herkent, verrast wordt, en misschien wel rechtstreeks in het hart geraakt. En als we een nieuw perspectief weten te werpen op het dwaze, wonderbaarlijke land dat Amerika heet.